

Ježíš píše prstem po zemi (Jan 8,6b.8)

Petr Mareček

Ve vyprávění Janova evangelia o Ježíšovi a cizoložnici (7,53–8,11)¹ evangelista líčí dvakrát Ježíšovo jednání, které již od pradávna činí obtíže při interpretaci. Učitelé zákona a farizeové přivádí před Ježíše ženu přistiženou při cizoložství. Odvolávají se na Mojžíše, který přikázal takové kamenovat, a žádají od něho, aby vyjádřil svůj vlastní názor. Ježíš na jejich žádost reaguje tím, že se shýbá a píše po zemi (8,6b): *κάτω κύψας τῷ δακτύλῳ κατέγραφεν εἰς τὴν γῆν*. Po své připomínce, kdo je bez hříchu, ať hodí první kamenem, je Ježíš ještě jednou zmíněn se stejným jednáním ve verši 8: *καὶ πάλιν κατακύψας ἔγραφεν εἰς τὴν γῆν*. V tomto případě již však v popisu chybí zmínka o prstu.

Co má znamenat toto dvakrát zmíněné Ježíšovo gesto? Co Ježíš psal na zem? Pro exegety všech dob jsou sice tyto otázky hádankou, nicméně jim tato skutečnost nezabránila v pátrání po nejruznějších domněnkách. Tato krátká studie se pokusí předložit dosavadní pokusy interpretace tohoto *crux interpretum* a vymezit možné chápání tohoto gesta na základě kontextu uvedeného vyprávění.

1. OKOLNOSTI GESTA

Učitelé zákona a farizeové přivádějí ženu přistiženou při cizoložství před Ježíše, který vyučuje v jeruzalémském chrámě. Žádají od něj, aby vyjádřil svůj vlastní názor. Sami se odvolávají na Mojžíše, který přikázal takové kamenovat. Na Ježíše se neobrací kvůli tomu, že by uznávali jeho autoritu. Svým dotazem ho zkouší, aby ho mohli obžalovat. Z tohoto důvodu učitelé zákona a farizeové formulují otázku již předem takovým způsobem, že mezi rozsudkem podle zákona, jenž je pevně stanovený, a Ježíšovým rozsudkem, jak jej očekávají, má vzniknout protiklad, který se pak stane příležitostí k tomu, aby ho obžalovali. Takovýto dotaz by odpovídal stylu Ježíšových sporů s hlavními židovskými představiteli (srov. Mk 10,2 par. Mt 19,3; Mk 12,15 par.; Mt 22,35, srov. Lk 10,25), nicméně se jedná o příběh, a ne o pouhý spor. Vyprávění nesděluje, před kterým soudním dvorem by chtěli učitelé zákona a farizeové obžalovat Ježíše, zda před židovským nebo římským.

Rozsudkem pro provinění cizoložstvím byla smrt (srov. Lv 20,10; Dt 22,22).² Vyslovit takovýto rozsudek by znamenalo přestoupit neodvolatelné právo římského vladaře, poněvadž v této době židé neměli oprávnění někoho popravit (Jan 18,31). Ježíš byl touto otázkou nucen způsobit si zášť buď ze strany židů tím, že se

¹ Pokud jde o problematiku dějin textu a dějin tradování viz U. BECKER, *Jesus und die Ehebrecherin*, BZNW 28, Berlin: Töpelmann, 1963.

² Cizoložství s provdanou ženou bylo podle židovské tradice trestáno uskrčením. V Jan 8,5 je požadován trest kamenování pro cizoložnici. Jednalo se zřejmě o zasnoubenou ženu, neboť podle Dt 22,23n cizoložství se zasnoubenou ženou je trestáno kamenováním. Srov. H. L. STRACK – P. BILLERBECK, *Kommentar zum Neuen Testament*, II, 9. vyd., München: C. H. Beck, 1989, s. 520.

nebude držet Mojžíšova zákona, nebo ze strany Římanů tím, že by přestoupil jejich neodvolatelné právo vynášet rozsudek smrti.

Ježíš se však chrání před přímou odpovědí. Shýbá se a prstem píše po zemi (8,6b): *κάτω κύψας τῷ δακτύλῳ κατέγραφεν εἰς τὴν γῆν*. Co píše, není sděleno. Žalobci ženy však nepřestávají naléhat a znovu žádají od Ježíše jeho rozsudek. On jim dává odpověď: „Kdo z vás je bez hříchu, první hoď na ni kamenem!“ (8,7) a opět se sklání a píše po zemi (8,8). Z vyprávění je tedy zřejmé, že žena je sice vinná, ale její žalobci jsou rovněž vinní.

2. RŮZNÉ INTERPRETACE JEŽÍŠOVA GESTA

Ježíš reaguje na otázku učitelů zákona a farizeů psaním po zemi. Tato činnost je vyjádřena pomocí sloves *καταγράφω* (8,6a) a *γράφω* (8,8).³ Neexistuje žádné svědectví o tom, že by Ježíš po sobě zanechal nějaký písemný záznam. Přesto je možné předpokládat, že Ježíš uměl psát, třebaže na žádném jiném místě Nového zákona se neobjevuje zmínka o tom, že by něco napsal. Proč a co Ježíš psal prstem na zem, není možné zjistit. Z četných pokusů interpretace Ježíšova tajuplného jednání je možné zmínit následující:

Mnoho exegetů se domnívá, že Ježíš napsal na zem určitá slova. První svědectví takovéto domněnky nám poskytuje již Jeroným († 419/420), který předkládá výklad, že Ježíš napsal hříchy žalobců a všech lidí.⁴ K takovéto úvaze přivádí i textová kritika. Některé rukopisy evangelního textu totiž obsahují rozšířené čtení, které informuje o tom, co Ježíš napsal na zem.⁵ Tyto rukopisy mají v textu Jan 8,8 dodatek: „Napsal hříchy každého jednotlivého z nich (ἐνός ἐκάστου αὐτῶν τὰς ἀμαρτίας).“⁶ Tento vysvětlující doplněk se však do textu pravděpodobně dostal z toho důvodu, aby uspokojil lidskou zvědavost.⁷

Patrně nejstarší interpretace Ježíšova hádankového gesta se opírá o text proroka Jeremiáše. Ježíš chtěl symbolicky připomenout: „Ti, kdo se ode mne odvracejí, jsou zapsáni v zemi, protože opustili zdroj živých vod, Hospodina“ (Jer 17,13).⁸ Tento výklad, který byl předložen již některými latinskými církevními otci,⁹ se často

³ Sloveso *καταγράφω*, které je *hapax legomenon* v NZ, stejně jako *γράφω*, které je na druhé straně v NZ běžným slovem, má základní význam 'psát', 'zapisovat', 'kreslit'. V našem textu jsou obě dvě slovesa použita ve smyslu 'psát'. Srov. W. BAUER, *Griechisch-deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der frühchristlichen Literatur*, 6. vyd., Berlin – New York: Walter De Gruyter 1988, s. 332, 832.

⁴ JERONÝM, *Dialogus contra Pelagianos*, 2,17 (PL 23,553): „*Jesus inclinans, digito scribebat in terra* (Jan 8,6): eorum videlicet qui accusabat, et omnium peccata mortalium, secundum quod scriptum est in Propheta: *Relinquentes autem te, in terra scribentur* (Jer 17,13).“

⁵ Rozšířené čtení dosvědčují rukopisy U II 73 331 364 700 782 1592 arm^{ms}. Srov. K. ALAND et al. (ed.), *The Greek New Testament*, 3. vyd., Stuttgart: United Bible Societies, 1983, s. 357; NESTLE-ALLAND, *Novum Testamentum Graece*, ed. B. Aland et al., 27. vyd., Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1996, s. 274.

⁶ Srov. J. GNILKA, *Johannesevangelium*, NEB 4, 4. vyd., Würzburg: Echter Verlag, 1993, s. 65.

⁷ B. M. METZGER, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, Stuttgart: United Bible Societies, 1975, s. 222.

⁸ Citace Bible v českém jazyce pochází z ekumenického překladu.

⁹ AMBROŽ, *Epistola*, 26,14 (PL 16,1089); AUGUSTIN, *Contra adversarium legis et prophetarum*, 1,20,44 (PL 42, 630n); JERONÝM, *Dialogus contra Pelagianos*, 2,17 (PL 23,553).

objevuje upřednostňován i u exegetů moderní doby.¹⁰ Jeho výhodou je, že člověk nemusí hledat zvláštní slova, která Ježíš psal. Tato interpretace rovněž počítá s tím, že židé, kteří byli přítomni této události, byli schopni pochopit smysl tohoto gesta. Jeho význam nespočívá v tom, že Ježíš by chtěl veřejně zahanbit svým symbolickým jednáním učitele zákona a farizeje. Jedná se o mlčenlivou výzvu k pokání. Tento Ježíšův čin měl být všemi pochopen jako znamení proroka.

Jiný návrh interpretace se zakládá na zvyklosti římského procesního jednání.¹¹ Podle tohoto obyčeje předsedající soudce nejprve rozsudek napsal a pak jej veřejně oznámil ze zapsaného protokolu. Ježíš svým jednáním vlastně dává najevo, že je vyzván, aby se zmocnil funkce římského vládce. Sklání se k zemi a předstírá, že píše rozsudek. Potom ho čte: „Kdo z vás je bez hříchu, první hoď na ni kamenem“ (8,7). Rozsudek je formulován takovým způsobem, že nemůže být vykonán. V případě evangelního textu by se tak jednalo o osvobozující rozsudek, tj. zproštění žaloby. K tomuto osobitému způsobu interpretace je nicméně třeba dodat, že v našem textu je nezbytné vycházet ze židovských představ a zvyků. Kromě této skutečnosti je však tato interpretace méně než uspokojivá, pokud jde o verš 8.

Další pokus interpretace se snaží Ježíšovo psaní na zem dát do spojitosti s textem „Nespráhněš se se svévolníkem“ (Ex 23,1b). Dle tohoto výkladu text Ex 23,1b obsahoval takový počet písmen, které mohl Ježíš napsat na zem ve skloněné pozici bez toho, že by změnil svou polohu. Zároveň se tento text hodil k dané situaci. Manžel měl totiž ponoukat svědky, aby jeho žena byla předvedena před soud. Při druhém psaní na zem (8,8) Ježíš pak připojil: „Buď dalek každého podvodu; nepřipustíš, aby byl zabít nevinný a spravedlivý, neboť svévolníka neospravedlním“ (Ex 23,7). Jedná se o text, který cituje rovněž kniha Daniela (13,53 [Zuz 53]) v souvislosti se zproštěním žaloby nevinné Zuzany.¹² Takováto interpretace je velmi málo dokazatelná. Navrhovaná rekonstrukce události je sice velmi nápaditá, nicméně je nezbytné si mnohé domyslet.

Byla předložena i taková interpretace, podle které Ježíšovo nečitelné psaní mlčky na zem, jenž předchází jeho výroku v 8,7, připomíná text Zj 8,1: „A když Beránek rozlomil pečeť sedmou, nastalo na nebi mlčení téměř na půl hodiny.“ Toto Ježíšovo opakované gesto mlčení tak propůjčuje jeho slovům majestátnost a úctu.¹³ Tematika mlčení je však příliš skrovným poutem těchto dvou textů, neboť v Jan 8,6–8 není kladen důraz na mlčení, nýbrž na psaní. I při velké fantazii je obtížné přijmout za pravděpodobnou takovouto interpretaci.

¹⁰ Srov. R. EISLER, „Jesus und die ungetreue Braut,“ ZNW, roč. 22, 1923, s. 305–307; J. JEREMIAS, *Die Gleichnisse Jesu*, 6. vyd., Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1962, s. 226; H. VON CAMPENHAUSEN, „Zur Perikope von der Ehebrecherin (Joh 7,53–8,11),“ ZNW, roč. 68, 1977, s. 164–175; R. SCHNACKENBURG, *Das Johannesevangelium*, II, HThK IV/2, 4. vyd., Freiburg – Basel – Wien: Herder, 1985, s. 229; U. WILCKENS, *Das Evangelium nach Johannes*, NTD 4, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1998, s. 139; G. R. BEASLEY-MURRAY, *John*, WBC 36, 2. vyd., Nashville: Thomas Nelson Publishers, 1999, s. 146.

¹¹ T. W. MANSON, „The Pericope de Adultera (Joh 7,53–8,11),“ ZNW, roč. 44, 1952–53, s. 255–256. Srov. též P. GUICHOU, *Évangile de Saint Jean*, Paris: Lethielleux, 1962, s. 126; J. N. SANDERS, *A Commentary on the Gospel According to St. John*, London: Adam & Charles Black, 1968, s. 465.

¹² Srov. J. D. M. DERRETT, „Law in the New Testament: The Story of the Woman Taken in Adultery,“ NTS, roč. 10, 1963–1964, s. 1–26.

¹³ W. HENDRIKSEN, *Exposition of the Gospel According to John*, II, Grand Rapids, MI: Baker Book House, 1961, s. 38.

V nedávné době se objevil nový pokus interpretace Ježíšova psaní na zem, jenž se odvolává na verš Starého zákona, který se týká Mojžíše a zákona a ve kterém je rovněž zmínka o psaní prstem. Jedná se o text Ex 31,18: „Když [Hospodin] přestal mluvit k Mojžíšovi na hoře Sinaji, dal mu dvě desky svědectví; byly to kamenné desky psané Božím prstem.“ Těmito slovy končí první předání desek zákona Mojžíšovi. Ex 31,18 vypovídá o Božím prstu, který napsal Mojžíšův zákon na kamenné desky. Když Ježíš nyní píše prstem po zemi, odvolává se na událost darování zákona na Sinaji. Učitelé zákona a farizeové se odvolávají na tento zákon a žádají od Ježíše, aby zaujal stanovisko k tomuto zákonu. Ježíš reaguje na jejich požadavek gestem, kterým napodobuje událost darování zákona na Sinaji. Ježíšův prst se tak stává Božím prstem, který píše Boží zákon a tím zaujímá postoj k hříchu. Zatímco se u Mojžíše darování zákona uskutečnilo na hoře, nachází se Ježíš v chrámě a sklání se k zemi. Zatímco Mojžíšův zákon byl napsán na kamenné desky, Ježíš píše nový zákon na zem, jak je dvakrát výslovně zmíněno v textu. Podle této interpretace je Ježíš novým Mojžíšem, novým zákonodárcem, který nenařizuje shůry, nýbrž přišel na tuto zem. Píše svůj zákon na celou zem. Tak je tento zákon napsán celé zemi a celému lidstvu. Ježíšův zákon není zákonem o kameni a nevyžaduje kamenování, ale vyjevuje Boží milosrdenství.¹⁴ Tato navržená interpretace je sice velmi nápaditá, ale nezdá se dostatečně přesvědčivá a jasná, především pokud jde o vysvětlení vzájemných souvislostí starozákonního a novozákonního textu.

Rozšířený mezi exegety je též jednoduchý výklad, který vidí v Ježíšově psaní po zemi pouhé uvažování,¹⁵ snahu vyhnout se rozhodnutí,¹⁶ či ho odsunout,¹⁷ snahu projevit navenek nevšímavost¹⁸ nebo zasáhnout svědomí žalobců.¹⁹ Ježíšovo gesto je též chápáno jako nechuť zareagovat,²⁰ jako promyšlené odmítnutí vyslovit rozsudek (srov. Jan 8,15),²¹ nebo dokonce jako projev odporu vůči mocnému zápalu žalobců.²² Takovýto Ježíšův postoj pak mohl být chápán ze strany žalobců jako výsměch a pohrdání.²³ U tohoto způsobu interpretace je nadbytečné klást si otázku, co Ježíš psal na zem.

¹⁴ H. SCHÖNDORF, „Jesus schreibt mit dem Finger auf die Erde: Joh 8,6b.8,“ BZ, roč. 40, 1996, s. 91–93.

¹⁵ W. BAUER, *Das Johannesevangelium*, HNT 6, 2. vyd., Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1925, s. 113.

¹⁶ J. SCHNEIDER, *Das Evangelium nach Johannes*, ThKNT, Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1976, s. 340.

¹⁷ K. WENGST, *Das Johannesevangelium*, I, Stuttgart – Berlin – Köln: Kohlhammer, 2000, s. 307.

¹⁸ L. MORIS, *The Gospel according to John*, NICNT, 2. vyd., Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans 1995, s. 783.

¹⁹ D. A. CARSON, *The Gospel According to John*, Leicester – Grand Rapids, MI: Inter-Varsity Press – William B. Eerdmans, 1991, s. 336.

²⁰ J. H. BERNARD, *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel According to St. John*, II, ICC, Edinburgh: T. & T. Clark, 1942, s. 719; R. H. LIGHTFOOT, *St. John's Gospel: A Commentary*, Oxford: University Press, 1960, s. 347.

²¹ C. K. BARRETT, *The Gospel according to St. John*, 2. vyd., London: SPCK, 1996, s. 592; CH. DIETZFELBINGER, *Das Evangelium nach Johannes*, I, ZBK 4.1, Zürich: Theologischer Verlag, 2001, s. 233.

²² E. POWER, „Writing on the ground,“ Bib, roč. 2, 1921, s. 54–57, předkládá množství příkladů z arabské literatury, aby objasnil semitský zvyk „kreslení – psaní“ na zem člověka, když byl znepokojen a rozrušen.

²³ S. SCHULZ, *Das Evangelium nach Johannes*, NTD 4, 5. vyd., Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1987, s. 124.

Objevuje se i názor, že se jedná o pouhý novelisticky výzdobný detail ve vyprávění,²⁴ který bývá odůvodněn tím, že kdyby čin psaní měl zásadní význam pro Ježíšovu odpověď, byl by zmíněn v textu obšírnějším způsobem.²⁵ I tyto návrhy interpretace dostatečně neuspokojují, neboť Ježíšovo gesto je zmíněno dvakrát. Musí tedy mít určitý významový důraz.

3. ZÁVĚR

I když je sotva možné problematiku interpretace Ježíšova gesta psaní po zemi (Jan 8,6b.8) beze zbytku vysvětlit, zdá se, že prastarý výklad ve spojení s textem proroka Jeremiáše (17,13) má v sobě zřejmě největší pravděpodobnost. Ježíš odkazuje své tazatele, učitele zákona a farizeje, kteří chtějí odsoudit ženu podle veškeré přísnosti zákona, na Boží soud, před kterým jsou všichni lidé hříšníci. Bůh by je musel všechny zapsat na zem. Bůh je ten, kdo píše hříchy na zem. On je tím, kdo soudí (srov. Dan 5,24).

Ježíš svým gestem tedy v žádném případě nechtěl projevit nevšímavost nebo odpor vůči učitelům zákona a farizeům. Cílem jeho jednání též nebyla snaha je zahanbit nebo potupit. Ježíšovo psaní na zem rovněž není novelisticky výzdobným detailem, nýbrž se jedná o mlčenlivou výzvu k pokání. Jeho psaní po zemi je gestem, které představuje zneplatňující prohlášení, jak je to možné vyrozumět z jednoho rabínského textu (Schab 12,5).²⁶ V každém případě se tedy jedná o symbolický čin, který lidé mohli pochopit jako znamení proroka (srov. Jan 4,19.44; 6,14; 7,40; 9,17).

Takováto interpretace odpovídá i celému kontextu vyprávění. Jestliže žalobci ženy, kteří přišli za Ježíšem, nepochopili jeho němé gesto, nutí je jeho výrok: „Kdo z vás je bez hříchu, první hoď na ni kamenem“ (8,7), aby uvažovali o vlastních hříších. Ježíš zatím pokračuje ve svém gestu (8,8) a žalobci musí upustit od svého záměru a odejít s vědomím vlastní viny. Ježíšova odpověď v této situaci nepřímou poukazuje na výrok v Lk 6,37 par.: „Nesud'te, a nebudete souzeni; nezavrhujte, a nebudete zavrženi; odpouštějte, a bude vám odpuštěno.“ Zároveň Ježíšova reakce odpovídá i kontextu celého Janova evangelia, kde sám o sobě prohlašuje: „Já nesoudím nikoho“ (8,15). Ježíš totiž nepřišel na svět, aby ho soudil, ale aby byl skrze něj spasen (Jan 3,17).

²⁴ Srov. J. BECKER, *Das Evangelium nach Johannes, Kapitel 1–10*, ÖTBK 4/1, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 1979, s. 337: „Jesus wartet ab, an den Fragenden desinteressiert, in dem er sie sich selbst überlasst.“

²⁵ R. E. BROWN, *The Gospel according to John I–XII*, AncB 29, New York: Doubleday, 1966, s. 334.

²⁶ Podle této rabínské tradice ten, kdo (v sobotu) napsal něco do prachu cesty nebo vůbec do něčeho, v čem nápis nemá trvání, je prostý trestu. Totéž platí i pro psaní na zem nebo na stěnu. Srov. H. L. STRACK – P. BILLERBECK, *Kommentar zum Neuen Testament*, II, 9. vyd., München: C. H. Beck, 1989, s. 521.